

Venäjän nationalismista tässä ja nyt

Russkii natsionalizm: Ideologija i nastrojenije. Sost. Aleksandr Verhovski. Moskva: Informatsionno-analitičeskii tsestr "SOVA", 2006.

Kun kirjan pääotsikkona on *Venäläinen nationalismi*, ei tekijöitä voi ainakaan syyttää kunnianhimmottomuudesta siinä suhteessa kuinka paljon nationalismista on kirjoitettu ja kuinka keskeisesti se liittyy alati vellovaan keskusteluun Venäjästä ja Venäjän valtion roolista maailman valtioiden joukossa. Tässä tapauksessa alaotsikko ”ideologia ja henki” täsmentää hienosti tämän riippumattoman tutkimuskeskus SOVA:n kolmesataasivuisen artikkelikokoelman erinomaiseksi nykyvenäläistä kansanaatetta ja sen heijastuksia analyysoivaksi lähdeoteeksi. Teos ei vajoa nationalismin käsitteen loputtomaan pyörittelyyn, eikä täten myöskään kadota tuntumaa akuutteihin kansallismielisyyteen kytkeytyviin ilmiöihin nyky-Venäjällä.

Teos on jaettu kahteen osaan, joista ensimmäinen ”Nationalismi politiikkana ja rikollisuutena” käsittelee nationalismin arki-ilmiöitä Venäjällä muutaman viime vuoden aikana. Toinen puolestaan erittelee teoksen otsikolla nationalismin ideologiaa ja sen ”arkista henkeä”. Galina Koževnikovan katsaus muutaman viime vuoden aikana tehtyihin rasistisiin rikoksiin käsittää niin rikosten ilmenemismuodot kuin myös alustavat toimenpiteet, joita on tehty rikosten estämiseksi. Masentava tendenssi on se, että vaikka rikosten päätekijöiden, skinien, suorittamat hyökkäykset eivät ole aivan yhtä vakavia kuin esimerkiksi vuonna 2004, ne ovat yleistyneet huomattavasti. Sil-

miinpistävää on myös hyökkäysten mielivaltaisuuden laajeneminen: kun aiemmin kohteina oli lähes poikkeuksetta ulkonäköön liittyvä etnisyyttä, toisin sanoen perinteinen ei-slaavilaisuus, niin nyt kohteeksi on joutunut myös kuka tahansa ”slaavilaisesta tavallisuudesta” poikkeava, esimerkiksi alakulttuurin edustaja. Rikosten raastumisen väheneminen, mutta yleistymisen kielii osaltaan siitä huolestuttavasta ilmiöstä, jossa äärinationalistinen väkivalta on alkanut enenevässä määrin integroitua erilaisten paikallisten legitiimien ja suorasta väkivallasta pidättyvien tahojen kanssa. Vaikka viranomaiset ovat kiinnittäneet yhä enemmän huomiota rasistiseen väkivaltaan, keskeiseksi ongelmaksi on muodostunut viranomaistoimintaa ohjaavan poliittisen eliitin tulkinta etnisestä väkivallasta: se on ennen kaikkea poliittinen, joskin marginaalinen uhka, ei etninen ja keskiluokkaisuva, vaikka Koževnikovan esimerkkien valossa juuri viimeksi mainitusta on kysymys.

Aleksei Kozlovin artikkeli tuo valaistusta venäläisten jalkapallofanaatikkojen ultranationalistisista tendensseistä, joissa ”perinteisen” etnisen rasismien ohella myös homofobialla on tärkeä sija. Vladimir Pribylovskij puolestaan esittelee nationalistis-patrioottisia järjestöjä aluevaaleissa vuosina 2000–2006 ja osoittaa näiden järjestöjen roolin kasvun Venäjän paikallispolitiikassa. Kansallismielisten kentän uudeksi voimatekijäksi on muodostunut Žirinovskin LDPR:n ohella populistis-rasistinen Kotimaa-puolue.

Dmitri Dubrovskin artikkeli rasististen tekstien syyttämättä jättämisen perustelujen retoriikasta on kiehtovaa luettavaa.

Dubrovskin analyysi yhdistää hienosti tiukasti rajatun empirian (muutamia esimerkkitapaukset) sekä rasismia koskevan jälki-neuvostoliittolaisen viitekehyyksen. Lähtökohta analyysille on humanismin kriisi nyky-Venäjällä. Reaalisosialistisen ajan positivistinen objektiivisuuden ihanne ei istu humanistista tietoa edellyttävään nykymateriaaliin, tässä tapauksessa rasistisiin teksteihin. Dubrovski mainitsee tapauksen, jossa räikeän rasistista tekstiä kirjoittanutta henkilöä ei voitu syyttää rasististen ajatusten levittämisestä, koska teksti ei ollut tieteellisesti objektiivinen! Tavatonta ei ole myöskään se, että syyttäväviranomaiset eivät ole perillä eri tieteellisten instituutioiden taustoista. Asiantuntijalausunto voidaan tilata niin Venäjän tiedekatemiasta kuin myös Kansainvälisestä Slaavilaisesta akatemiasta (äärinationalistinen organisaatio). Akatemia-sanalla on ilmeisen prestiisi kaiku, kuten myös Venäjän kirjallisella kulttuurilla. Joissain tapauksissa nimittäin vedotaan rasistisen tekstin viattomuuteen sillä perusteella, että formuloinnit ovat tyylillisiä lainoja Gogolilta tai Dostojevskiltä. Vastaavaa ksenofobisten ja rasististen ajatusten luonnollistumista erittelee häikäisevästi Viktor Šnirelman. Hän tarkastelee ksenofobiaa ja rasismia implikoivien ja mahdollistavien teorioiden asemaa venäläisessä kouluopetuksessa. Marxismilenimismin maailmakuva ei ole niinkään korvautunut millään opeilla rauhanomaisesta kansainvälistymisestä, vaan lähinnä Lev Gumiljovin euraasialaisuudesta ammenetulla sivilisaation käsitteellä. Tämä on myös kirjattu Venäjän opetusministeriön laatiin opetussuunnitelmiin. Kuten eräissä oppikirjassa todetaan: ”Sivilisaatio on omanlaatuinen

kulttuurin olemassaolon väline (*sposob*), jossa kulttuuri tekijöineen yhdistyy eri yhteiskunnallisten ryhmien kansallis-etnisten ja rodullis-spesifien piirteiden kanssa". Täysin paitsioon siis jäävät kulttuurin hybridiys, rajojen hämäryys tai kulttuurien diskursiivinen luonne. Oppikirjojen suljettu, kansallista ominaislaatua huokuva sivilisatorinen kulttuuri ei Šnirelmanin mukaan ole kovin kaukana pyrkimyksestä kulttuuriseen puhtauteen ja kulttuurien ekologiaan. Ei olekaan yllättävää, että tärkeä vaikuttaja sivilisatorisen konfliktin ajatuksen vakiinnuttamisessa nyky-Venäjällä on ollut Samuel Huntingtonin teos *The Clash of Civilizations*. Nykyisessä kehityskulussa ja aatteellisessa ilmapiirissä Šnirelman peräänkuuluttaa koko venäläisen humanistisen kulttuurin ja sen opetuksen täysremonttia, jossa keskiöön nostetaan konkreettinen humaani yksilö kollektiivisten määreiden ja abstraktioiden sijaan.

Ajatusta sivilisatorisen paradigman osittaisesta yhteydestä Putinin politiikan suvereenin demokratian ajatukseen on vaikea välttää lukiessa Marlène Laruelin artikkelia vuonna 2003 edesmenneen filosofi ja MGU:n professori Aleksandr Panarinin sivilisatorisesta nationalismista. Panarinille Euroopan pyrkimys kohti ihmisoikeuksien määriteltyä pluralismia näyttäytyy lopulta valtioiden sulhteiden määrittelyn unitarismina ja hegemoniana. Täten Venäjältä muodostuneen Euraasian imperiumin tulee näyttäytyä täydellisenä Euroopan mallin vastakohtana: eurooppalaisen poliittisen demokratian puute Venäjällä tarkoittaa imperiumin alueiden ja kansojen autonomiaa. Eurooppalainen tasavalta edustaa sosiaalis-poliittista demokratiaa, mutta Panarinin imperiumi edustaa kansojen "sivilisatorista demokratiaa". Yhtäältä euraasialainen imperiumi on ainoa

mahdollinen järjen tuoja post-modernin ajan järjettömyyteen, toiseksi valtaa ja auktoriteettia kunnioittavana poliittisena järjestelmänä vain imperiumi pystyy takaamaan Euraasian olemassaolon luonnollisuuden. Jotta Panarinin ajatukset eivät olisi liian helposti tulkittavissa "tutuksi" venäläiseksi suurvalta-nationalismiksi, kiehtovaa pohdittavaa tarjoavat hänen myöhempien tekstiensä toistuvat maininnat länsimaisen elämäntavan ekologisesta uhasta. Tähän on helppo yhtyä, kuin myös siihen, että länsimainen teknologia tuskin tarjoaa lopullista ratkaisua tähän uhkaan. Mutta siinä missä itse näkisi kansalaisyhteiskunnan vahvimpana vastauksena elämäntavan muutoksen vauhdittamiseen torjuttaessa ilmastonmuutosta, Panarinille se on moraalinen autoritärisyys. Vaihtoehtoisen globalisaation vaikutusvaltaisia teoreetikkoja löytyy siis Venäjältäkin, omine yhtymäkohtineen läntisiin keskusteluihin, mutta kovin erilaisine ratkaisumalleineen. Ansiokkaita ovat myös Mihail Sokolovin artikkeli kansallissolševistisen puolueen (NBP) poliittisesta tyylistä, kuin myös Andreas Umlandin perusteellinen analyysi jälkineuvostoliittolaisen fasismien piirteistä fasismien käsitteen historiallisessa perspektiivissä. Viimeksi mainitussa tosin korostuu selkein kirjan ainoa isompi heikkous: raskas viiteapparaatti, jossa niin kirjallisuuslähteet kuin selityksetkin on kasattu alaviitteisiin. Vaikka

tämä säästää turhaa selaamista, kirjallisuusviitteiden aakkosellinen listaaminen teoksen loppuun olisi ollut paikallaan.

Viimeisenä artikkelina oleva teoksen toimittajan, SOVA:n johtajan Aleksandr Verhovskin haastattelema LEVADA-keskuksen tutkijat Lev Gudkov ja Boris Dubin polemisoivat kiehtovasti teoksen otsikkoa määrittelemällä Venäjällä ilmenevän kansallismielisyyden, ksenofobian ja rasismien osana näköalaton neuvostonostalgiaa, joka ei mahdollista todellista nationalismia. Perinteinen nationalismi edellyttää Gudkovin ja Dubinin mukaan selkeitä tavoitteita, pyrkimystä johonkin tietyn konsensuksen vallitessa. Tällaista tulevaisuuteen orientoituvaa konsensusta ei Venäjällä kuitenkaan ole, vaan ainoa yhteinen konsensus kohdistuu menneisyyteen, eräänlaiseen Neuvostoliiton onnistumisen virtualisointiin, joka ei kuitenkaan tarjoa nykyhetken poliittisille tavoitteille mitään. Jos Lev Gudkovia on uskominen, huolta kokonaisvaltaisesta venäläisestä nationalismista ei siis ole, sillä "Putinin kaaderipoliittikka kasvatusohjelmineen on kaiken innovatiivisuuden, mukaan lukien nationalismin, välitön kastraatio." Kansallismielisyyden kirjavia ja huolestuttavia piirteitä sen sijaan ilmenee. *Russkii natsionalizm: Ideologija i nastroyenije* on oiva tietopaketti ja johdanto näiden piirteiden erittelyyn.

Jussi Lassila

Maaailma 50 vuoden kuluttua

Mihail Vasiljev & Sergei Guštšev: Maaailma vuonna 2007: Tiedemiesten tulevaisuudennäkymiä. Helsinki: Tammi. 218 s.

Viimekertaisessa Vanhan Kirjan Talvessa tulimme hankkineeksi mielenkiintoisen neuvostoliit-

tolaisen kirjan, joka toi mieleen Hruštšovin ajan tiedeoptimismin kaikessa lajirunsaudessaan. Silloin neuvostovalan saavutuksia ja tulevia näköaloja pyrittiin perusteamaan tieteellisin keinoin, eri alojen huippututkijoiden asiantuntemukseen nojautuen